

Hoe burgers andere groepen als gelijkend of verschillend percipiëren

**Ine Goovaerts (UA), Jonas Lefevere (UA/VUB), Lien Smets (VUB),
Artemis Tsoulou-Malakoudi (UA), Jochem Vanagt (UA) Ambroos
Verwee (VUB), Stefaan Walgrave (UA)**

Beste deelnemer aan het Burgerpanel,

In Juni en November 2023 organiseerden wij twee bevragingen bij het Burgerpanel, waar we onderzochten hoe burgers denken over verschillende groepen in de maatschappij: denken ze dat ze erg gelijk zijn op die groepen, of dat ze er eerder van verschillen? En, in welke aspecten zien ze zichzelf dan als gelijkaardig of verschillend? Deze vragen zijn, onder andere, belangrijk om enkele maatschappelijke tendensen, zoals affectieve polarisatie¹, beter te begrijpen, waarbij mogelijks niet alleen percepties van *politieke* verschillen tussen groepen een invloed hebben op polarisatie tussen burgers, maar ook percepties van *niet-politieke* verschillen (zoals bijvoorbeeld de perceptie dat andere groepen ook een andere levensstijl, persoonlijkheid, of waarden en normen hebben). Dit onderzoek kadert binnen het onderzoek NotLikeUs, dat gefinancierd wordt door het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek, en brengt in totaal teams van zeven universiteiten samen (Universiteit Antwerpen, Vrije Universiteit Brussel, KU Leuven, Universiteit Gent, Université Libre de Bruxelles, UC Louvain, Université de Namur). U kan meer informatie over het NotLikeUs project vinden op de [website van het project](#).

Wij zouden u eerst nogmaals hartelijk willen bedanken voor uw deelname aan dit onderzoek. Dit rapport beschrijft het doel, verloop en de resultaten van het onderzoek waaraan u deelnam. We leggen in de analyse de nadruk op het tweede onderzoek van November 2023: in die studie, die ontstond op basis van de resultaten van de eerste, meer ‘open’ studie van Juni 2023, hadden we immers meer systematische vragen opgenomen, die de analyse en bondige rapportage toelaten. De studie van Juni 2023 was evenwel cruciaal: hier werden enkele open vragen gesteld die ons toelieten om een eerste inschatting te maken van welke dimensies van gelijkenissen/verschillen er toe deden: de dimensies die uit deze eerste bevraging naar voor kwamen kregen dan ook een grote focus in de vervolgstudie van November 2023.

We omschrijven eerst kort de doelstelling van het onderzoek, en gaan dan in op de voornaamste bevindingen inzake (1) de dimensies van percepties van gelijkenissen en verschillen tussen partij-electoraten, (2) gelijkenissen en verschillen tussen geografische en sociaaleconomische groepen, en de link met affectieve polarisatie. Tot slot staan we stil bij de volgende stappen in het onderzoek.

¹ Affectieve polarisatie kan gedefinieerd worden als de mate waarin burgers positief staan ten aanzien van hun politieke ‘in-groep’ (bijvoorbeeld: kiezers van de partij waarop ze zouden stemmen) en negatief staan tegenover de politieke ‘uit-groep’ (bijvoorbeeld: kiezers van de partij(en) waarop ze niet zouden stemmen; Iyengar et al., 2019). Hoge mate van affectieve polarisatie in een samenleving kan een negatief effect hebben. Het zorgt bijvoorbeeld voor meer vijandigheid tussen burgers en dalende tevredenheid met de werking van de democratie (Lelkes & Westwood, 2017; Ridge, 2020).

1. Doelstelling van het onderzoek

Onderzoek toont aan dat zogenaamde affectieve polarisatie, waarbij er een groeiend gevoel van emotionele polarisatie is tussen maatschappelijke groepen, toeneemt. Vooral in de Verenigde Staten zien we dat de polarisatie tussen republikeinse en democratische kiezers verder toeneemt (Iyengar, Sood, & Lelkes, 2012; Iyengar & Westwood, 2015). Anderzijds zien we ook dat kiezers in toenemende mate wantrouwig staan tegenover 'de politiek': in Vlaanderen zien we op basis van onderzoek van de Universiteit Antwerpen dat het politieke vertrouwen op laag niveau staat, en dat een groot deel van de burgers zich eenvoudigweg niet vertegenwoordigd voelt (Lefevere & Walgrave, 2020, 2021, 2023).

In deze studie, en het NotLikeUs project meer algemeen, onderzoeken we één factor waarvan we verwachten dat hij een grote rol speelt in het verklaren van zowel horizontale polarisatie (de affectieve polarisatie tussen groepen burgers) als verticale polarisatie (de polarisatie tussen burgers en politici): met name percepties van gelijkheid of verschil tussen groepen. Daarbij focussen we niet alleen op percepties van *politieke* verschillen en gelijkenissen, maar ook, en voornamelijk, op percepties van *niet-politieke* verschillen en gelijkenissen. Uit vorig onderzoek leerden we al dat affectieve polarisatie toeneemt naarmate de politieke verschillen tussen burgers toenemen, zoals de ideologische afstand tussen burgers (Harteveld, 2021; Van Erkel & Turkenburg, 2022). In dit onderzoeksproject verschuiven we die focus en onderzoeken we of burgers ook niet-politieke verschillen/gelijkenissen percipiëren tussen zichzelf en andere groepen (bijvoorbeeld, in termen van levensstijl, persoonlijkheid, of normen en waarden), en of die verschillen/gelijkenissen gelinkt zijn aan affectieve polarisatie.

De enquête focuste op twee types groepen: enerzijds de partij-electoraten (met andere woorden, hoe gelijkaardig of verschillend zagen de respondenten zichzelf tegenover die electoraten?), anderzijds geografische, economische en culturele groepen. De tweeledige focus hing samen met de doctoraatsprojecten die aan UA en VUB worden uitgevoerd: deze focussen op deze verschillende groepen.

2. Methode

In de eerste bevraging namen in totaal N=2.141 respondenten deel. Hierin werden verschillende open vragen gesteld waarin aan de deelnemers werd gevraagd om enkele kenmerken neer te schrijven die volgens hun verschillende groepen in de samenleving beschrijven. Op basis daarvan analyseerden we welke soort of categorieën van beschrijvingen burgers het vaakst aanhalen. De analyse van die antwoorden toonde aan dat, naast beschrijvingen van politieke kenmerken (bv. links versus rechts, progressief versus conservatief) voor de partij-electoraten, ook niet-politieke beschrijvingen geregeld aan bod kwamen. Beschrijvende kenmerken die het vaakst gebruikt werden, konden ingedeeld worden in de volgende categorieën: de levensstijl en culturele voorkeuren van personen die deel uitmaken van een bepaalde groep, hun normen en waarden, persoonlijkheid, hun sociaal-demografische kenmerken en hun sociaaleconomische positie (bv. of personen van die groep in de stad of op het platteland wonen, of ze hoog- of laagopgeleid zijn, of ze tot de hogere of lagere klasse behoren). Deze analyse gaf belangrijke inzichten voor de tweede stap van het onderzoek, waarbij we onderzochten *in welke mate* burgers zichzelf als gelijkaardig aan of verschillend van verscheidene groepen beschouwen, met betrekking tot deze specifieke categorieën. Bovendien werd met die tweede bevraging een eerste blik geworpen op een mogelijke link met affectieve polarisatie, waarbij de verwachting is dat hoe groter mensen hun perceptie van verschil is, hoe meer affectieve polarisatie

ze ten toon spreiden (en omgekeerd: hoe minder mensen zich als verschillend zien van anderen, hoe minder affectieve polarisatie).

In die tweede bevraging namen in totaal N=2.376 respondenten deel aan het onderzoek. Omdat we in voorbereiding naar de NotLikeUs survey, de centrale dataverzameling die in de aanloop naar de verkiezingen zal worden uitgevoerd, ook enkele vraagverwoordingen wilden testen, kregen de verschillende deelnemers willekeurig verschillende versies van de ‘gelijkenissen en verschillen’-vraag voorgeschoteld: een versie met een 7- en 100-punten schaal, met meer of minder partijen, en met of zonder voorbeelden in de vraagstelling. In de analyses gaan we hier niet uitgebreid op in, omdat in de eigenlijke analyse bleek dat de verschillen tussen de vraag-versies al bij al beperkt waren—en het is ons inziens ook inhoudelijk interessanter om te focussen op de antwoorden op de vragen zelf.

De vragenlijst bestond enerzijds uit een deel dat focuste op partij-electoraten, en een deel dat focuste op andere groepen in de maatschappij. Om de vragenlijst niet al te zwaar te maken, kregen verschillende deelnemers maar één van die twee delen te zien, maar we bespreken ze hier allebei.

- In het deel dat dieper inging op percepties over partij-electoraten bevroegen we zowel de algemene perceptie van gelijkenissen of verschillen, als percepties op zes specifieke dimensies: sociaaleconomische positie, woonbuurt, persoonlijkheid, levensstijl, culturele voorkeur, en normen & waarden.
- In het deel dat inging op de andere groepen in de maatschappij lag de focus op geografische (mensen die in steden wonen, landelijk wonen, in de stadsrand wonen, in dorpen wonen, Vlamingen, Walen en Brusselaars), economische (werklozen / bedrijfsleiders) en culturele groepen (migranten, autochtone Belgen, LGBTQ+ activisten). Daarnaast werd ook ingegaan op affectieve polarisatie (zie hieronder), en werd gekeken in welke mate mensen zich identificeren met de plaats waar ze wonen—en of dat samenhangt met percepties van gelijkenis of verschil.

De centrale vraagstelling was voor alle vragen over percepties van gelijkheid/verschil ongeveer gelijklopend, waarbij we eerst vroegen naar algemene percepties van politieke gelijkheid/verschil: *Als u denkt aan mensen die behoren tot volgende groepen, in welke mate zou u uw eigen politieke opvattingen dan beschouwen als verschillend van, of gelijkaardig aan, hun politieke opvattingen? Gelieve voor elk van onderstaande groepen uw antwoord aan te duiden op een schaal van 0% tot 100%, waarbij 0% “volledig verschillend” betekent, 50% “noch verschillend, noch gelijkaardig” betekent, en 100% “volledig gelijkaardig” betekent.*

Onmiddellijk daarna vroegen we naar algemene percepties van niet-politieke gelijkheid/verschil: *Nu, ongeacht hoe verschillend of gelijkaardig uw politieke opvattingen zijn aan die van mensen die behoren tot onderstaande groepen, hoe verschillend van, of gelijkaardig aan, hen zou u zeggen dat u bent als persoon, op een schaal van 0% (volledig verschillend) tot 100% (volledig gelijkaardig)?*

En daarna gingen we in op de meer specifieke dimensies, en vroegen we deelnemers gelijkaardige vragen die peilden naar de mate waarin ze zichzelf als gelijkaardig of verschillend percipiëren met betrekking tot hun sociaaleconomische positie, woonbuurt, persoonlijkheid, levensstijl, culturele voorkeuren, en normen en waarden.

De vragen omtrent percepties van groepen hielden ook een risico in: we wilden vermijden dat we bestaande stereotyperingen van groepen versterken of bekrachtigen. Daarom voegden we in de vragenlijst telkens een korte introductie toe om de vragen te duiden².

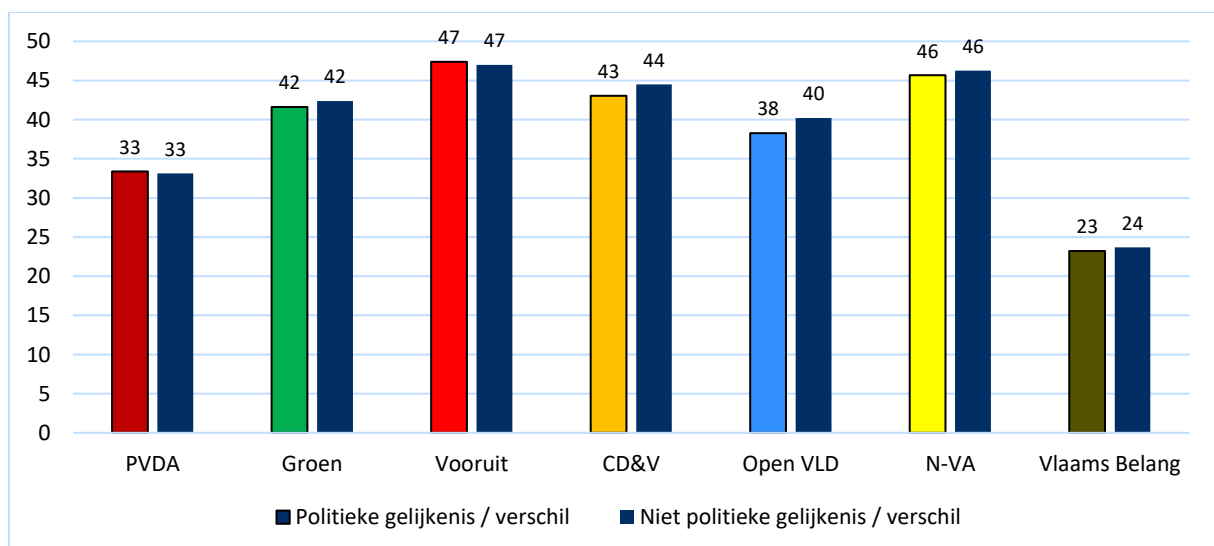
Daarnaast bevroegen we in het deel over andere groepen ook affectieve polarisatie met de klassieke thermometer schaal die het vaakst wordt gebruikt in onderzoek naar affectieve polarisatie (Iyengar, Leikes, Levendusky, Malhotra, & Westwood, 2019): *In welke mate voelt u zich warm of koud ten opzichte van onderstaande maatschappelijke groepen? Gelieve voor elke groep uw antwoord aan te duiden op een schaal van 0% tot 100%, waarbij 0% “koud” betekent, 50% “noch koud, noch warm” betekent, en 100% “warm” betekent.*

3. Resultaten

a. Gelijkenis & verschil tegenover de partij-electoraten

Eerst staan we stil bij de mate waarin de respondenten van de enquête zichzelf als gelijkend met, of verschillend van, de verschillende partij-electoraten zien. We beginnen met de algemene dimensies, waarbij we dus vragen in welke mate respondenten zichzelf als gelijkend/verschillend zien tegenover aanhangers van een partij, zowel politiek als niet-politiek gezien: hogere scores geven aan dat respondenten zichzelf, gemiddeld gezien, als meer gelijkaardig als een aanhanger van een partij zien, lagere scores dat ze zichzelf als meer verschillend zien. Figuur 1 geeft de gemiddelde score op de algemene politieke en niet-politieke dimensie weer, per partij. We zien bijvoorbeeld dat respondenten zichzelf als erg verschillend zien als een aanhanger van Vlaams Belang, zowel politiek als niet politiek (scores van 23 en 24, respectievelijk). In vergelijking zien ze zichzelf als noch gelijkend, noch verschillend van aanhangers van Vooruit (scores van 47 op beide dimensies).

Figuur 1: Percepties van algemene gelijkenis en verschil.

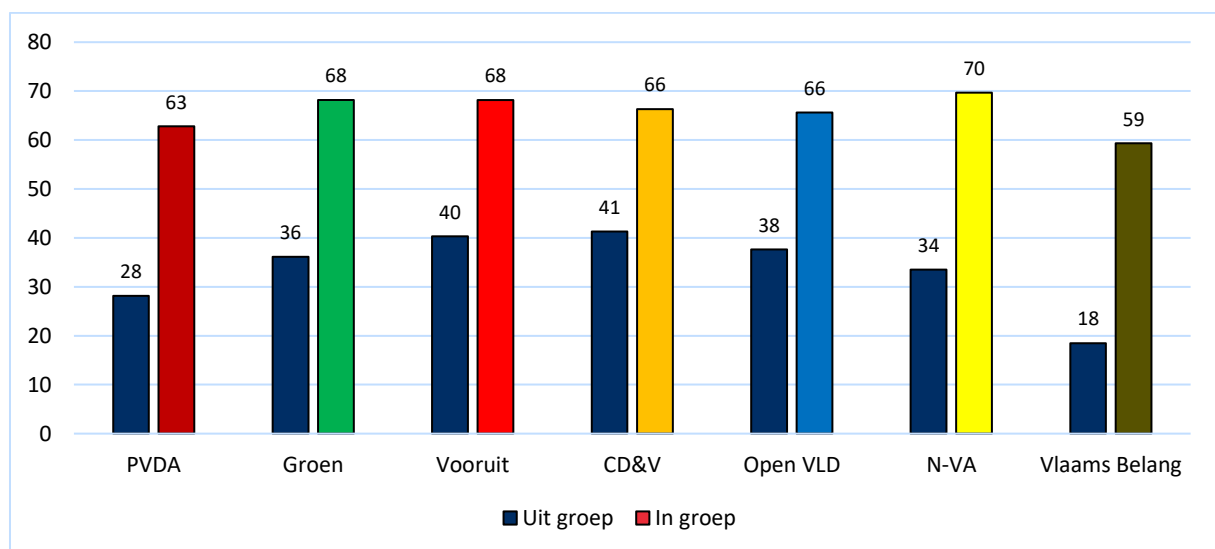

² “We begrijpen dat dit onderwerp gevoelig kan zijn en kan leiden tot veralgemeningen waarbij u zich ongemakkelijk voelt. Het doel is enkel om inzicht te krijgen in de perceptie van mensen over verschillende groepen en niet om een bepaald standpunt in te nemen of te bevestigen.”

Voor de meeste electoraten is de perceptie ‘gemiddeld’, waarbij ze zichzelf noch als zeer gelijkaardig, noch als zeer verschillend zien, en dit geldt voor zowel politieke als niet-politieke gelijkenissen. Maar, we zien ook dat wanneer we naar PVDA en Vlaams Belang kijken, de scores lager liggen: respondenten zien zichzelf gemiddeld als meer verschillend van die electoraten. Dit geeft al aan dat, zoals we ook vermoedden, de perceptie van gelijkenis en verschil in *niet*-politieke aspecten van de persoon wel degelijk samenhangt met de politieke overtuiging (en dus een verklaring kan bieden voor, bijvoorbeeld, horizontale affectieve polarisatie). Met andere woorden, wanneer we bepaalde personen of groepen als zeer verschillend zien op politiek vlak, dan percipiëren we hen mogelijks ook als meer verschillend op niet-politieke vlakken.³

Dit gegeven komt nog meer tot uiting wanneer we kijken naar de evaluatie van gelijkenis en verschil tussen de zogenaamde *ingroup* en *outgroup*: we vergelijken hiervoor de gemiddelde perceptie van gelijkenis en verschil op de niet-politieke dimensie tussen twee groepen. Enerzijds kijken we naar de mensen die aangaven op de partij te zullen stemmen als het nu verkiezingen zouden zijn (de gekleurde balkjes), anderzijds vergelijken we hen met de groep respondenten die op een andere partij zouden stemmen (de grijze balkjes). Het verschil tussen beide geeft aan in welke mate de perceptie van aanhangers van een partij ‘gekleurd’ wordt door de eigen partijvoorkeur van de respondent—als je jezelf tot hetzelfde partij-electoraat rekent, is de verwachting dat je jezelf als meer gelijkaardig zal zien, omdat je al minstens (gedeeltelijk) politieke voorkeuren deelt.

Figuur 2: Percepties van niet-politieke gelijkenis en verschil, uitgesplitst naar in- en uit-groep.

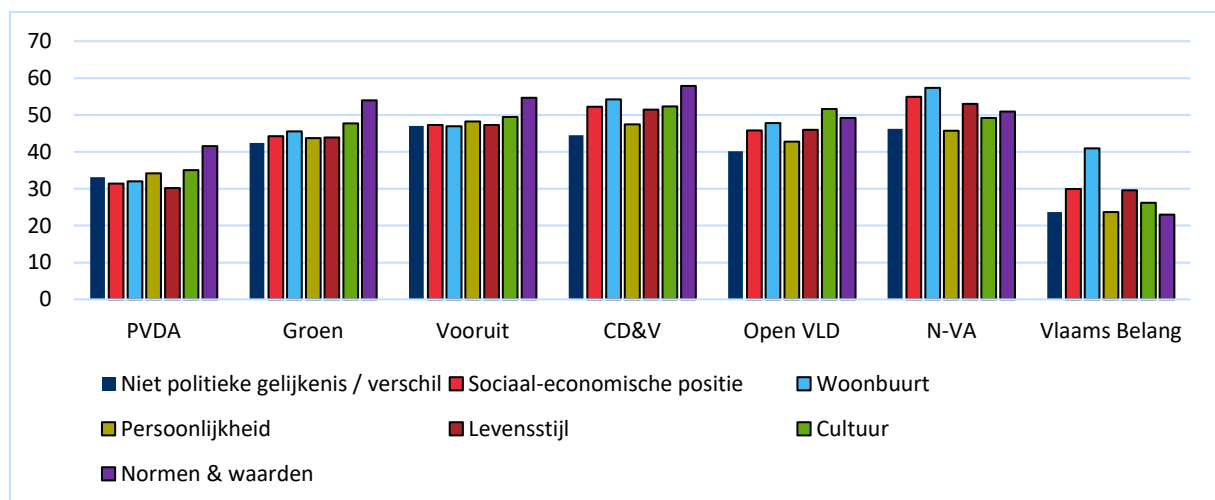
In Figuur 2 wordt de link tussen politieke voorkeuren en de *niet*-politieke perceptie van gelijkenis en verschil opnieuw visueel duidelijk: wanneer we de kiezers van partijen afzetten tegen de niet-kiezers van die partijen, zien we gemiddeld een verschil van ongeveer 30 (!) punten. Hoewel de vraag dus

³ De verdeling in de steekproef m.b.t. stemkeuze, moesten het nu verkiezingen zijn, was als volgt: 8.8% zou stemmen voor CD&V; 12.6% voor Groen; 25.2% voor N-VA; 5.8 voor Open VLD, 10.6% voor PVDA; 9% voor Vlaams Belang; 14.8% voor Vooruit. Hoewel deze verdeling (sterk) vertekend is in vergelijking met de werkelijke verdeling in de populatie (op basis van recente peilingen), toont dit ook aan dat het niet VB en PVDA stemmers zijn die het minst aanwezig waren in de bevraging. Met andere woorden, de lagere aantallen van deze kiezers in de survey verklaren niet volledig waarom de scores lager liggen bij Vlaams Belang en PVDA. De resultaten wijzen er eerder op dat mensen zich meer verschillend voelen met kiezers aan het uiteinde van het politieke spectrum, dan met kiezers meer in het centrum.

expliciet vroeg naar hoe respondenten de aanhangers percipieerden *als persoon*, ongeacht hun politieke voorkeuren, zien we dat de perceptie van niet-politieke kenmerken toch samenhangt met politieke voorkeuren. Dat is enerzijds niet helemaal onverwacht—sociologisch onderzoek toont aan dat de partijen ook in realiteit verschillende groepen kiezers in de maatschappij ‘bedienen’, die bijvoorbeeld systematisch verschillen in hun sociaal-demografische samenstelling (zie bijvoorbeeld Goeminne, Billiet, & Swyngedouw, 2007). Maar anderzijds lijkt het onwaarschijnlijk dat een electoraat van een andere partij dermate verschillend is: door de ‘uitgroep’ worden aanhangers van het Vlaams Belang immers als héél verschillend ervaren wanneer het gaat over niet-politieke kenmerken—een score van 18 duidt op een perceptie dat respondenten zichzelf als erg verschillend zien—terwijl volgens peilingen toch een substantieel deel van de inwoners van het Vlaams Gewest op die partij zou stemmen, en dus qua samenstelling waarschijnlijk niet zo sterk afwijkt van de ‘gemiddelde’ Vlaming.

En de specifieke dimensies? Geven die een ander beeld? In Figuur 3 geven we, per partij-electoraat, de gemiddelde score op de verschillende dimensies die we gemeten hebben, met de algemene niet-politieke perceptie als referentie-categorie. We nemen hiervoor dus alle respondenten samen (zowel de in-groep als de uit-groep van de verschillende partij-electoraten).

Figuur 3: Percepties van niet-politieke gelijkens op verschillende dimensies.

De verschillende dimensies hangen sterk samen: de balkjes voor elk partij-electoraat zijn ongeveer even hoog. Zo zien alle respondenten de aanhangers van PVDA als eerder verschillend op ongeveer alle dimensies: qua levensstijl het meest verschillend (30), qua normen en waarden het minst verschillend (42), maar al bij al zijn de verschillen tussen electoraten onderling groter dan de verschillen tussen de verschillende dimensies binnen elk electoraat. Dat wil niet zeggen dat er geen verschillen tussen de dimensies zijn: de dimensie ‘normen en waarden’ scoort vaak hoger dan de algemene dimensie bij ongeveer alle electoraten, wat aangeeft dat respondenten zich op die dimensie vaak als gelijkaardiger zien met de aanhangers van de partijen. Dit interpreteren we als het idee dat, wanneer het op fundamentele normen en waarden aankomt, de (gepercipieerde) verschillen al bij al meevallen. Een gelijkaardig verhaal zien we bij de woonbuurt: zeker bij Vlaams Belang is dit de enige dimensie waar aanhangers als wat minder verschillend worden gezien, maar ook bij diverse andere electoraten (CD&V, N-VA) is dit een dimensie waar het verschil kleiner wordt geacht.

Ondanks de verschillen tussen de dimensies onderling—die al bij al beperkt zijn—zien we opnieuw duidelijk een ideologische component: aanhangers van partijen aan het uiterste van het spectrum

(PVDA en VB) worden systematisch als meer verschillend gezien, terwijl de meer ‘centrum’ electoraten op de verscheidene dimensies als noch gelijkaardig, noch verschillend worden gezien.

Tot slot kijken we ook naar de onderlinge samenhang of correlatie tussen de verschillende dimensies: dit geeft ons een idee van de ‘overlap’ tussen de dimensies.

Tabel 1: Pearson Correlatie tussen de verschillende dimensies.

Specifieke dimensie	Algemene politieke gelijkenis / verschil	Algemene niet-politieke gelijkenis / verschil
Sociaal-economische positie	0.7	0.7
Woonbuurt	0.4	0.5
Persoonlijkheid	0.8	0.8
Levensstijl	0.6	0.7
Culturele voorkeuren	0.7	0.7
Normen en Waarden	0.8	0.7

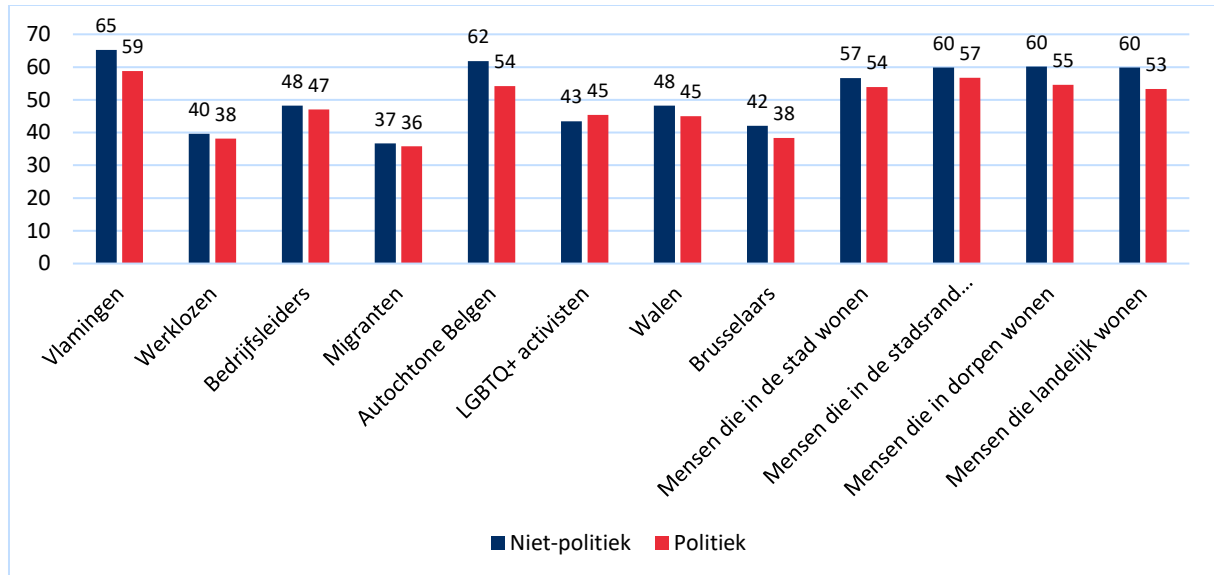
Zoals al uit Figuur 3 bleek, is woonbuurt de enige dimensie die echt wat ‘los’ staat van de andere dimensies. Bij de andere dimensies zien we, logischerwijs, een vrij hoge correlatie met de algemene inschatting van gelijkenis en verschil (0.7-0.8). Dit betekent dat, in vergelijking met de vijf andere dimensies, woonbuurt iets minder samenhangt met de algemene perceptie van politieke en niet-politieke gelijkenis/verschil. De andere dimensies daarentegen hangen matig tot sterk samen met die algemene percepties, en kunnen dus een aanzienlijk deel van die algemene variabelen verklaren. Ook opvallend is dat de correlatie tussen de algemene politieke en niet-politieke dimensies sterk samenhangt (0.8, niet in tabel): dit lijkt ons vrij logisch, aangezien we in de vraagstelling telkens naar een partij-electoraat verwezen—het is niet ondenkbaar dat ook de persoonlijke percepties voor die (politiek getinte) groep dan overlappen met politieke percepties. In het volgende deel gaan we daarom in op minder, of toch minder duidelijk, politiek afgebakende groepen.

b. Gelijkenis en verschil van andere maatschappelijke groepen

Bij de andere maatschappelijke groepen lag de focus niet zozeer op de specifieke dimensies (woonbuurt, levensstijl, ...), maar eerder op (1) de algemene mate waarin deze groepen op niet-politiek vlak (‘als persoon’) en op politiek vlak als gelijkaardig of verschillend worden gezien, aangezien ze niet per definitie ‘gepolitiseerd’ zijn, en (2) in welke mate er ook sprake is van affectieve polarisatie naar deze groepen toe. Hiervoor splitsen we de analyse ook uit naar de verschillende partij-electoraten, omdat de verwachting is dat de verschillende geëvalueerde groepen samenhangen met twee belangrijke dimensies in partijpolitiek: de sociaaleconomische (bedrijfsleiders / werklozen) en sociaal-culturele (Vlamingen / migranten / LGBTQ+ activisten) dimensie (Dassonneville, Hooghe, & Marks, z.d.; Walgrave, van Erkel, Jennart, Lefevere, & Baudewyns, Forthcoming).

Net zoals bij de voorgaande analyse kijken we eerst naar de algemene perceptie van gelijkenis en verschil voor de verschillende groepen, zowel ‘als persoon’ als ‘politiek’, voor alle respondenten in de bevraging tezamen.

Figuur 4: Percepties van niet-politieke en politieke gelijkenis en verschil, voor de maatschappelijke groepen.

Hoewel het gaat om niet-politieke groepen, zien we al bij al beperkte verschillen tussen de niet-politieke (zwart) en politieke (rood) beoordeling. Bij de referentiecategorie (Vlamingen) is de gemiddelde perceptie van niet-politieke gelijkenis en verschil 65, tegenover 59 voor politieke gelijkenis en verschil. Bij de specifieke groepen is het verschil tussen politieke en niet-politieke perceptie vaak erg beperkt (van 1 punt verschil bij bedrijfsleiders tot 8 punten bij autochtone Belgen).

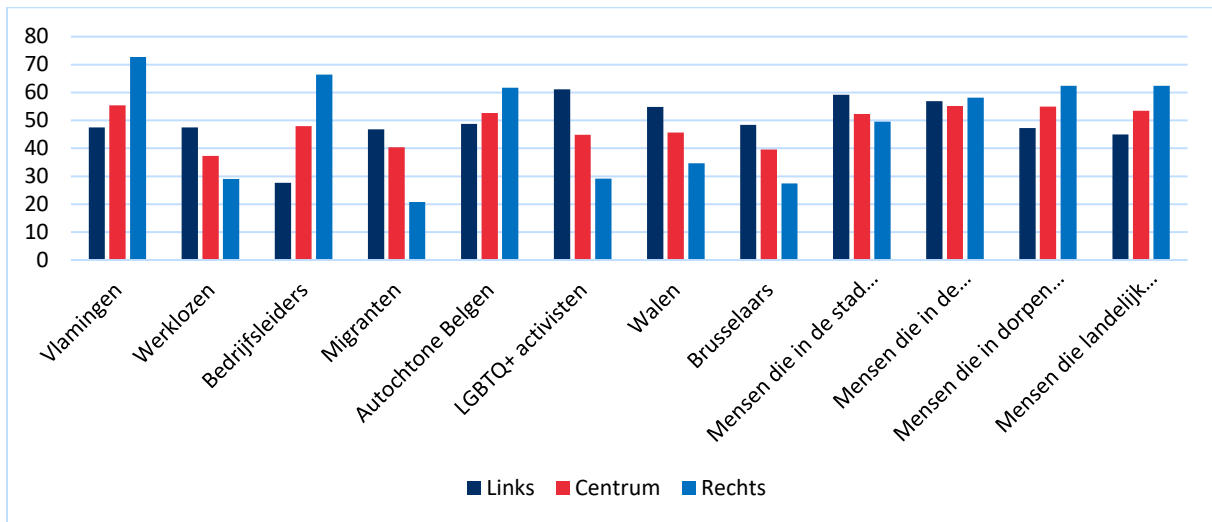
Maar, er zit wel een systematisch patroon in: met uitzondering van één groep (LGBTQ+ activisten) is de perceptie steeds dat een groep meer verschillend is op politiek vlak, dan op niet-politiek vlak: de score voor de politieke perceptie is telkens lager dan de niet-politieke score. Een tweede patroon is dat de groepen die gerelateerd zijn aan de twee gepolitiseerde dimensies (sociaaleconomisch en sociaal-cultureel) meestal onder de 50 scores—dus als eerder verschillend worden beschouwd. De geografische groepen daarentegen zijn eerder verdeeld: Walen en Brusselaars worden als erg verschillend gezien, terwijl de stad-periferie verdeling erg neutrale antwoorden oplevert. Natuurlijk omvatten de categorieën Walen en Brusselaars ook nog een resem andere factoren die tot grotere percepties van verschil kunnen leiden: taal, institutionele verschillen (andere regionale regeringen), enzovoort.

Voor de groepen gerelateerd aan de sociaaleconomische en sociaal-culturele links-rechts dimensie, verwachtten we ook dat de evaluaties systematisch verschillen al naargelang de zelfplaatsing van respondenten op de links-rechts as. Daarom herhalen we bovenstaande analyse, met een focus op de politieke perceptie van gelijkenis en verschil, en vergelijken de gemiddelde scores gegeven door respondenten die zichzelf eerder links, centrum of rechts plaatsen⁴. Merk op dat we de analyse ook

⁴ We meten links-rechts op een 11-puntenschaal van 0 tot 10. Links wordt beschouwd als een score van 3 of lager, centrum een score tussen 4 en 6, en rechts een score van 7 of hoger.

voor niet-politieke percepties uitvoerden, maar de patronen zijn erg gelijkaardig. We voegen de grafiek in appendix toe.

Figuur 5: Percepties van politieke gelijkheid en verschil, uitgesplitst naar links-rechts plaatsing respondenten.

Het zijn dan wel maatschappelijke groepen, maar uit de analyse blijkt dat ze vaak sterk gepolitiseerd zijn: de links-rechts dimensie komt sterk tot uiting voor alle groepen. Voor de sociaaleconomische groepen (werklozen en bedrijfsleiders) zien we een tegengesteld patroon: respondenten die zichzelf als links beschouwen, zien zichzelf als erg verschillend van bedrijfsleiders, terwijl hier bij rechtse respondenten geen sprake van is—zij zien zichzelf als erg gelijkend. Bij werklozen zien we de omgekeerde trend: rechtse respondenten zien zichzelf als erg verschillend van deze groep, terwijl we bij linkse respondenten gemiddeld een score zien die aangeeft dat ze zichzelf als noch verschillend, noch gelijkend zien. Ook bij de sociaal-culturele groepen zien we duidelijk een correlatie met de subjectieve links-rechtsplaatsing van respondenten: migranten worden als noch gelijkend, noch verschillend gepercipieerd door respondenten die zich links plaatsen, terwijl de percepties duidelijk richting ‘verschillend’ neigen bij respondenten die zich rechts plaatsen. Bij LGBTQI+ activisten zien we een sterk omgekeerd patroon—merk op dat de term ‘activisten’ mogelijk tot een meer uitgesproken patroon kan leiden, aangezien dit refereert aan politieke actie.

Bij de perceptie van mensen uit de andere regio’s (Brussel en Wallonië), zien we ook een patroon: linksere respondenten zien zichzelf als meer gelijkend met deze groepen in vergelijking met rechtsere respondenten—hoewel ook bij de ‘linkse’ groep de perceptie eerder ‘noch gelijkend, noch verschillend’ is.

Voor de andere geografische groepen (stad-platteland) hadden we geen uitgesproken verwachting, en de mate van politisering lijkt al bij al beperkt. Toch opvallend: bij linksere respondenten is de perceptie van ‘mensen die in de stad wonen’ dat ze iets meer gelijkaardig zijn; bij rechtsere respondenten zien we dat zij zichzelf meer gelijkaardig vinden aan mensen die in dorpen en/of landelijk wonen.

Als laatste analyse kijken we naar de connectie tussen horizontale affectieve polarisatie (AP) en de percepties van gelijkheid en verschil (PvGV). We verwachtten een positieve correlatie te zien tussen enerzijds de politieke en niet-politieke perceptie van gelijkheid vs. verschil, en anderzijds de mate waarin respondenten zich warm vs. koud voelen ten opzichte van de maatschappelijke groepen.

Tabel 2: Pearson Correlatie tussen affectieve polarisatie (AP) en Percepties van Gelijkenis en Verschil (PvGV).

Groep	AP * Niet-politieke PvGV	AP * Politieke PvGV
Vlamingen	0.65	0.54
Werklozen	0.73	0.64
Bedrijfsleiders	0.55	0.56
Migranten	0.59	0.57
Autochtone Belgen	0.57	0.38
LGBTQ+ activisten	0.77	0.78
Walen	0.65	0.55
Brusselaars	0.72	0.63
Mensen die in de stad wonen	0.64	0.47
Mensen die in de stadsrand wonen	0.58	0.40
Mensen die in dorpen wonen	0.55	0.45
Mensen die landelijk wonen	0.63	0.49

We verwachtten een positieve correlatie tussen affectieve polarisatie en percepties van politieke gelijkenis en verschil, en dat blijkt ook zo te zijn. Dit betekent dat hoe meer iemand zichzelf als politiek gelijkaardig percipieert als bepaalde maatschappelijke groepen, hoe warmer die zich voelt ten aanzien van die groepen; en omgekeerd: hoe meer iemand zichzelf als politiek verschillend ziet ten aanzien van bepaalde groepen, hoe kouder die zich voelt ten aanzien van die groepen. De sterkte van het verband varieert echter sterk tussen de groepen. Voor de meeste sociaaleconomische en sociaal-culturele groepen zijn de correlaties matig tot sterk (0.5-0.7), enkel voor autochtone Belgen is de correlatie eerder zwak. Dit ligt in lijn met de verwachtingen: deze groepen zijn gepolitiseerd, dus zouden we ook aannemen dat er een impact is op de affectieve gevoelens naar deze groepen toe. Maar, het lijkt erop dat ook de niet-politieke percepties samenhangen met de affectieve dimensie—hoewel we in toekomstig onderzoek ook nog willen bekijken in welke mate deze samenhang overeind blijft als we in een multivariate analyse de ‘netto’ effecten van niet-politieke en politieke percepties uitzuiveren.

Wat de geografische groepen betreft, zijn de correlaties, enigszins onverwacht, nog steeds vrij sterk. Onze verwachting hier was minder uitgesproken, aangezien deze groepen niet zo sterk gepolitiseerd zijn—toch zeker voor wat de stad-periferie dimensie betreft, die in andere landen sterker een politieke breuklijn vormt. Maar, we zien ook hier dat wanneer respondenten zichzelf als politiek en als persoon als meer verschillend zien tegenover een bepaalde groep, ze ook koudere gevoelens naar die groep hebben.

4. Conclusie

In dit onderzoek gingen we in op de percepties van gelijkenis en verschil die respondenten hadden tegenover verschillende politieke en maatschappelijke groepen. Het onderzoek kaderde binnen het bredere onderzoeksproject NOTLIKEUS, waar bekeken wordt hoe deze percepties gerelateerd zijn aan zowel verticale als horizontale affectieve polarisatie (Iyengar e.a., 2012).

Voor de partij-electoraten vonden we sterke overlap tussen de politieke en niet-politieke percepties van verschil: dit is logisch, aangezien het politiek ‘ingedeelde’ groepen zijn, maar het is toch opvallend dat respondenten in hun evaluatie van de aanhangers van partijen *als persoon* toch ook rekening

houden met de politieke overtuiging. Dit is één van de basisaannames van het project: het idee dat politieke verschillen ook tot uiting komen in (gepercipieerde) verschillen in het persoonlijke leven. Ook wanneer we de verschillende subdimensies bevroegen—bijvoorbeeld de normen en waarden, levensstijl, enzovoort—zagen we dat er een sterke samenhang was met de politieke percepties van gelijkenis en verschil. Dat mensen politieke groepen ook als verschillend percipiëren op vlak van niet-politieke kenmerken en dimensies is mogelijk belangrijk voor het begrijpen van affectieve polarisatie in de samenleving. Wanneer men personen van de politieke in- en uit-groep niet alleen als politiek verschillend ziet, maar als ‘andere’ personen meer algemeen, kan de polarisatie in de samenleving immers groter zijn, met meer vijandigheid of minder contact tussen deze groepen als gevolg. Deze link en de gevolgen ervan staan gepland om verder te onderzoeken in de toekomst. Bovendien zagen we dat de percepties van verschil sterker zijn van en naar de partij-electoraten aan de uiteindes van het politieke spectrum. Meer onderzoek zal daarom ook gebeuren naar de rol van meer en minder extreme partijposities in deze relaties.

De vraag rijst natuurlijk in welke mate percepties ook overeenstemmen met de realiteit: we weten dat er systematische verschillen zijn tussen de electoraten van de partijen, maar vaak is dat onderzoek historisch gezien gefocust op andere dimensies (bijvoorbeeld religie of sociaaleconomische positie) (Goeminne e.a., 2007). In het opvolgonderzoek, waarvoor het veldwerk gepland staat voor de lente van 2024, willen we bekijken in welke mate bij een representatieve steekproef er ook objectieve verschillen bestaan op diverse dimensies, die we dan kunnen toetsen aan de gepercipieerde verschillen tussen de groepen.

Bij de maatschappelijke groepen bleken percepties van gelijkenis en verschil, niet onverwacht, ook samen te hangen met politieke voorkeur: de selectie van de groepen was dan ook bedoeld om groepen te selecteren die samenhangen met de sociaaleconomische en sociaal-culturele dimensie, die vaak gebruikt worden om partijposities te verklaren en begrijpen (Hooghe & Marks, 2019). En, ook hier bleek dat de percepties van gelijkenis en verschil voor beide groepen sterk varieerden al naargelang de zelfplaatsing van respondenten op de links-rechts dimensie: zo zagen eerder rechtse respondenten zichzelf als politiek erg gelijkaardig met bedrijfsleiders, terwijl linksere respondenten zich als eerder verschillend zagen met diezelfde groep. Voor de geografische groepen zagen we voor Vlamingen, Walen en Brusselaars een sterk gepolitiseerd patroon, terwijl dit minder uitgesproken was voor de groepen gelinkt aan de stad-periferie dimensie.

Zoals we eerder in de methode aangaven, haalden we ook nog diverse andere inzichten uit de enquêtes, met name over hoe we de vraagstelling (verder) konden optimaliseren. Omdat we hier vooral wilden ingaan op de substantiële bevindingen, hadden we in deze nota minder aandacht voor die methodologische analyses, maar dat maakt ze niet minder belangrijk: vooral het initiële inductieve onderzoek dat we voor de zomer uitvoerden, was cruciaal om een idee te krijgen over de dimensies van gelijkenis en verschil die er toe doen. In de enquête in de herfst gebruikten we dan ook die dimensies die eruit sprongen in de initiële enquête, en daarnaast evalueerden we ook variaties in zowel de vraagstelling (bijvoorbeeld met of zonder voorbeelden voor de dimensies). Dit allemaal met het oog op de dataverzameling die in de lente van 2024 gepland staat: daar willen we niet alleen kijken hoe deze percepties statistisch samenhangen met politieke voorkeuren, maar ook *dynamisch*, over de tijd heen, kijken of tijdens de verkiezingscampagne de percepties van gelijkenis en verschil evolueren.

Dit alles was onmogelijk geweest zonder de cruciale bevragingen op het Burgerpanel: deze lieten ons toe al een eerste evaluatie te maken van de relevantie van percepties van gelijkenis of verschil, en de feedback van de respondenten was broodnodig om de vraagverwoordingen goed te krijgen. We wensen de deelnemers aan de bevragingen dan ook te bedanken voor hun deelname!

5. Referenties

- Dassonneville, R., Hooghe, L., & Marks, G. (z.d.). Transformation of the political space: A citizens' perspective. *European Journal of Political Research*, n/a(n/a). doi:10.1111/1475-6765.12590
- Goeminne, B., Billiet, J., & Swyngedouw, M. (2007). Structurele en culturele determinanten van het stemgedrag. *De kiezer onderzocht. De verkiezingen van 2003 en 2004 in Vlaanderen* (pp. 1-43). Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Harteveld, E. (2021). Fragmented foes: Affective polarization in the multiparty context of the Netherlands. *Electoral Studies*, 71, 102332. doi:10.1016/j.electstud.2021.102332
- Hooghe, L., & Marks, G. (2019). Grand theories of European integration in the twenty-first century. *Journal of European Public Policy*, 26(8), 1113-1133. doi:10.1080/13501763.2019.1569711
- Iyengar, S., Lelkes, Y., Levendusky, M., Malhotra, N., & Westwood, S. J. (2019). The Origins and Consequences of Affective Polarization in the United States. *Annual Review of Political Science*, 22(1), 129-146. doi:10.1146/annurev-polisci-051117-073034
- Iyengar, S., Sood, G., & Lelkes, Y. (2012). Affect, Not Ideology A Social Identity Perspective on Polarization. *Public Opinion Quarterly*, 76(3), 405-431. doi:10.1093/poq/nfs038
- Iyengar, S., & Westwood, S. J. (2015). Fear and Loathing across Party Lines: New Evidence on Group Polarization. *American Journal of Political Science*, 59(3), 690-707. doi:10.1111/ajps.12152
- Lefevre, J., & Walgrave, S. (2020). De Stemming 2020. DANS Data Station Social Sciences and Humanities. doi:10.17026/DANS-ZEK-CVKJ
- Lefevre, J., & Walgrave, S. (2021). De Stemming 2021. DANS Data Station Social Sciences and Humanities. doi:10.17026/DANS-28V-6H82
- Lefevre, J., & Walgrave, S. (2023). De Stemming 2023. Data Archiving and Networked Services (DANS). doi:10.17026/DANS-XPA-EN4Z
- Van Erkel, P. F. A., & Turkenburg, E. (2022). Delving into the divide: how ideological differences fuel out-party hostility in a multi-party context. *European Political Science Review*, 14(3), 386-402. Cambridge University Press. doi:10.1017/S1755773922000121

Walgrave, S., van Erkel, P. F. A., Jennart, I., Lefevere, J. M., & Baudewyns, P. (Forthcoming). Hoe het belang van thema's kiezers naar links of rechts drijft. In J.-B. Pilet, A. Kern, J. Lefevere, & K. Deschouwer (Red.), *De Belgen verheffen hun stem. Een analyse van het stemgedrag op 26 mei 2019*. (p. 23). Louvain, Belgium: UCLouvain Presse.

6. Appendix

Figuur 6: Percepties van niet-politieke gelijkheid en verschil, uitgesplitst naar links-rechts plaatsing respondenten.

